

Nr 1174

**av herr Gernandt
om omställningsproblem i samband med värnpliktstjänstgöring.**

För ynglingar som genomför värnpliktsutbildning inträffar tidsmässigt två betydelsefulla omställningar i livsmönstret. Först sker en övergång från skolan till det militära livet och därefter en övergång till civilt arbete eller fortsatt civil utbildning.

På grund av anmärkningsvärt stor avgång av värnpliktig personal vid mönstringsförrättningen och senare under värnpliktstjänstgöringen återstår slutligt endast ca 65 % som fullgör militär värnpliktstjänst. Att mycket stor andel av bortfallet av värnpliktig personal beror på fysiska och psykiska insufficiens är en larmsignal om befolkningens hälsotillstånd. Detta konstaterande kan ju synas vara obefogat att behandla i denna motion, men det iakttagna förhållandet kan nog ändå kopplas till tankegången i motionen.

Försvarets begränsade ekonomiska tillgångar har bl. a. lett till förkortning av vissa utbildningstider. Brist på utbildningspersonal leder till att någon forcering av utbildningstakten under den kortare utbildningstiden svårligen låter sig göras. Av olika skäl är inte heller all utbildningspersonal så väl lämpad för någon ytterligare effektiviserad utbildning, vilket är en brist som måste konstateras. Positiv vilja och goda ambitioner saknas inte hos utbildare och övrig befälspersonal. Men den plötsliga omställningen till soldatlivet som de inryckande ynglingarna nödgas göra utesluter hos dem helt naturligt motivering till positiv vilja och goda ambitioner. Det uppstår en för alla parter besvärligt situation som i många fall fortsätter att råda under hela utbildningstiden.

Vid den så småningom uppnådda uttryckningen uppstår i ett antal fall nya omställningsproblem då ynglingarna återgår till civil verksamhet. För dem som då har problem med arbetsanskaffning m. m. är omställningsproceduren särskilt besvärlig.

De tre stadierna skolan–värnpliktstiden–arbetslivet är för samhällsrepresentanterna inom varje avgränsat område (skolpersonal, militärbefäl, arbetsgivare) ett mycket viktigt arbetsfält där de helt visst utövar sitt fackkunnande på bästa sätt. Men detta gäller endast inom det *egna* området (skolanläggningen, förlägnings- och övningsområdet, arbetsplatsen i statlig, kommunal eller enskild regi).

Vid eftertanke finner man att de tre stadierna är mycket markant avgränsade från varandra – åtminstone är förhållandena och vistelsetiden innanför det militära staketet alltför avgränsat från skolans och arbetsgiva-

rens intresse. Det är om dessa förhållanden och dess följdverkningar som denna motion handlar utifrån en önskan att förbättra situationen för alla parter.

Från skola till kasern

I dagens skola råder förhållandevis stor frihet för eleverna. De krav som ställs på eleverna är mycket små. Ofta kommer kraven i stället från eleverna. De får lära sig att granska, fråga, kritisera och diskutera, vilket i och för sig är värdefullt att kunna, och det skapar större frimodighet och förmåga till öppen kommunikation. Däremot är det ytterst klen beställt med elevernas fysiska träning, vilket är beklagligt från flera synpunkter. Bl. a. skulle inlärningsprocessen fungera mycket bättre om den kompletterades med var- vad fysisk aktivitet. Många andra hithörande faktorer kunde också nämnas. Några samhällsviktiga sådana återfinns i separat motion rörande den framtida nyttan av fysisk aktivitet i uppväxtåren och där även värnpliktsförhållandena något berörs.

Med vana vid de under skol- och fritiden rådande förhållandena – som i vissa fall kan vara relativt slappa och lättsamma – kommer en del ynglingar ut i ett arbetsliv som i begynnelsen inte alltid ställer så höga krav men ger inkomster och reglerad fritid. Vare sig inställelse till värnpliktstjänstgöring sker från arbetsliv eller fortsatta studier ställs ynglingen emellertid nu helt plötsligt inför helt nya levnadsförhållanden och förhållandevis höga krav.

Här arbetas den lediga hållningen bort, här skall ideligen passas tider och utrustningsalternativ, här skall klädseln vara likartad och obekvämlig, här skall man stå i kö för måltider och bo 16–20 personer i samma rum etc. Och inte går det för sig att säga emot eller diskutera, som man kanske hade fått lära i skolan. Allting är plötsligt så annorlunda. Och i andra änden av landet går kanske fästmän och väntar barn – och avbetalningen på bilen är inte klar heller.

Ja, problemen är avgjort stora. Visst var det problem även under seklets första hälft och tidigare, men då var ynglingarnas bindning till ägodelar, egen familj och ekonomiska objekt inte så stora. Man hade inte lärt sig att "sticka upp" så mycket som nu och tog i allmänhet värnplikten som en mera naturlig och nödvändig sak än dagens ungdom.

För att mildra de olika effekterna av det avbräck i tillvaron som värnpliktsutbildningen utgör bör om möjligt någonting göras. Så länge ekonomin inte tycks medge "full lön" under utbildningstiden bör man försöka mildra de psykologiska effekterna på olika sätt. Bl. a. gör skolan alldeles för litet för att förbereda ynglingarna för den kommande skyldigheten till militärtjänstgöring. Man tycker sig t. o. m. skönja tendenser till misskreditering av denna samhällsplikt från vissa lärares sida – antingen detta beror på pacifistisk inställning eller har annan bakgrund.

De försök till upplysning och motivation som avser att försöka förbereda ynglingarna för den förestående militärtjänsten och därigenom mildra omställningsproblemen m. m. måste oftast göras av militären och på deras begäran. Detta kan ju lämpligen ske på samma sätt som polisen ger sina informationer och demonstrationer i skolorna. Hur det bäst skall skötas skall ej diskuteras här. Mycket angeläget är det emellertid att det vid inryckningen föreligger bättre förståelse och ansvarskänsla samt helst även något intresse för att genomföra militärutbildningen på ett för alla agerande lämpligt sätt. Det skulle bli lättare och trevligare för alla berörda parter då.

Kan positiv samverkan tänkas?

Om utbildningsbefälet inte alltid har det bästa pedagogiska kunnandet och den dagliga rutinen inte alltid fungerar helt väl så bör sådant successivt kunna rättas till. Men det blir avgjort inte bättre om det leder till osämja och missnöje i verksamheten. Den friktion som tydligen så lätt uppstår orsakar en stor psykisk belastning på många värnpliktiga samt på befäl och civilanställd personal. Hur förekommande nedbrytande och ofruktbara mot-sättningar skall kunna vändas till positiv samverkan som skulle göra utbildningstiden lättare att genomleva och utbildningen effektivare är ett angeläget problem att lösa.

Men just i detta sammanhang uppmärksammas lätt – särskilt vid vissa förband – vissa pågående företeelser som man har svårt att finna vara av godo. De flesta värnpliktiga gör sin tjänst utan att i högre grad låta sig besvärås av rådande förhållanden. De är lojala mot sin ålagda uppgift – även om de naturligtvis inte trivs med tjänsten – och de vållar inga särskilda problem. Vissa andra låter sig lättare fångas av existerande missnöjeskampanjer – mer eller mindre organiserade – och bidrar därmed till att sprida missnöje och olust.

Det är bekant att sådant tar sig uttryck i viss maskning, sjukskrivningar – särskilt inför besvärliga övningar – matstrejker, vårdslöshet med materiel och skapande av irritationer och besvär för befäl och civilanställda. Vid omfattande sjukskrivningar, t. ex. i samband med större utbildningsövningar, måste en del av det redan ringa antalet utbildare stanna "hemma" inom kasernområdet för att sysselsätta de hemmavarande värnpliktiga som vanligen inte är "helt" sjukskrivna. Mycket av vad som ovan relaterats måste bl. a. betraktas som bristande lojalitet mot kamraterna.

Det är säkert många som anser att en riksdagsmotion inte är rätta vägen att behandla dessa frågor, och motionen kommer eventuellt att möta kritik i olika sammanhang. Men här redovisas enbart fakta i avsikt att försöka finna vägar ut ur en situation som är besvärande för såväl de värnpliktiga som befäl och civilanställda vid de förband där exempel som här relaterats förekommer.

Bortsett från att den tyngande utbildningstiden skulle bli lättare att genomleva om ett positivt samarbete kunde uppnås, kan man förmoda att återgången till det civila arbetslivet även skulle gynnas av detta. En avsikt med denna motion är att fästa uppmärksamheten på följande. De ynglingar som genomgått den militära utbildningstiden med aversion och motsättningar tycks på en del förband ha tagit intryck av där pågående agitationsverksamhet, bl. a. genom tidskrifter. Den verksamheten och dess följder är naturligtvis till förfång för den militära sektorn. Men det intresserar tills vidare inte den civila samhällsdelen så länge som det sker innanför de militära grindarna.

Men varje år "rycker" det ut ett antal värnpliktiga som under relativt lång tid har försökt uppnå egna och kollektiva förmåner genom maskning, överklagningar, sjukskrivning och kanske även matstrejk och demonstrationer. Dessa kommer nu ut i arbetslivet och skall anställas – förhoppningsvis nu med en bättre inställning – av stat, kommun eller enskilt företag. Om det följer eventuella vanor eller omställningsproblem är möjligen en öppen fråga, men särskilt välmotiverade är de kanske inte vid uttryckningstillfället.

Sammanfattning och hemställan

Möjligen har denna motion inte pekat på några större problem. Det får väl andra ta ställning till. Men framför allt vill den påvisa den rådande bristen på positiv motivation för värnpliktsutbildningen och på den uppenbara bristen på kontinuitet i samverkan m. m. i ledet skola–militärtjänstgöring–arbetsliv. Den vill peka på det förhållandevis låga intresseutbytet mellan de olika ansvarshavande i detta kontinuerliga led. Och den vill slutligen fråga hur andra ser på det anförda – om det finns orsak att titta närmare på det och söka finna samförstånds lösningar till alla parter bästa, inte minst de värnpliktigas.

Med hänvisning till det anförda får jag hemställa

- att riksdagen hos regeringen begär att ökad uppmärksamhet ägnas åt i motionen berörda frågor och att dessa vid bedömt behov härav utreds och lämpliga samordningsåtgärder m. m. vidtas.

Stockholm den 27 januari 1975

ANDERS GERNANDT (c)